

У Н Г Е Н И Л?

2. БОДУНУҢ КҮЖҮ-БИЛЕ

Бо онзагай үедэ Тожу районода Сыстыг-Хем көдээ Сөведи, оон доктаамал комиссиялары, депутаттары кандыг ажылдарны кылып турарын моон адаанда парлаан.

1. ДЕПУТАТ БОЛГАШ УЛУГ-ХҮН

Үлчилээд эгс-эгүдс бүрэлдэе чунгар-бажмын хоту бидэилгир. Оон уршмилдан ажыл-агыйын директору М. К. Нагилбинден кэпээ Советтес тегер тургаш, суурун нииг чунгар-бажмын чоокта нас туттурган. Бо айтырмаш чигилдэе, ахыс дэс дэс тегер-оон отбайн район Советинде эсдэе, дэшилэе тугаагын хуус-хууснишк баар, уулаа-дээ са-дид болур.

А. К. Роот ситен кесер шэддүт, оон төжөктөрүн тура анташан, бок ыяжын тургу окташ, малын чөмөтөр суул билетсеп ай келген. Бо бок бок бок, устатид, Нурия Бондурбаа, суурун, өсөөдэ турттакчылар, кээ туадарн шөөл эгдээн.

токолуңда мына дазы: «Депутаттар хулаагазында ак секталар күүсүндө турар. Окутуунун согушчуларынын арасында хуналткелдиги. Четпес таласы — бодунун кылган дегендеги чедир демилгеси турар».

Бо депутаттардан өскө депутаттар маянат комиссиянын хураалында берседежи

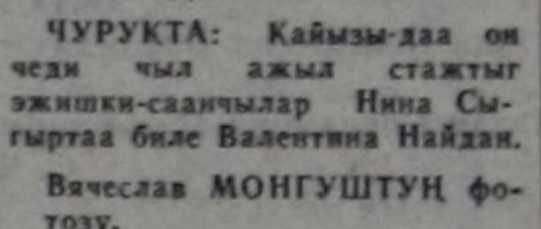
1983 биле 1988 жылдар арасында социал ужурудалыгы даразында чуулду кылтан. Хлеб быжырчар алтылары-биле улаштыр илтиз, илаз согушчулариянын бузулушуна жана илаз жини өкөлп турускан. Убыжырчар черин 1987 жылы-бисиле олоозине шилте киби. Садыгарына ажырат

4. ДЕМДЕГЛЕЛДЕРДЕН УШТА БИЖИЛГЕЛЕР

«1987 чылдың декабрь 8. Школада ада-не комитетинин билдиримчинин тузун алгаш, М-нин бажыныга база катал чордум.» Огул, эртийн уул турарындан чегменейип ки-

Арапчор ОКСУР.
(«Шыннын» корр.).

КАРЫПГАЛЫГ ТРАНСПОРТ

рар. А мидыг арга Кызыл — Күнгүртүт арзында орунтуу астын арыгдары. Советтук чолачылары-биле чугаалашып көөрүмө, орунтуу аштааш, «ГАЗ-53» маркалыг машиналар-биле Кызылда чүктү советтук боду сөөртүп, чыгыгдаллары өзүөдөйлү болур аргызы бар дидилер. Каргы бажинда, Саамчыг, Бугалыг деп черлерде, Каргы артында дескисей үстүрер, сайлар черлер бар. Оч черлерин нинти хемтээли 30 километрге ашпас. Чүгөл оч черлерин аштап, «Уралдарны» оңгарып түткүп каппак мезе дескисей үстүрер. Оч ажилта чулук дузаны советтук «Тыва авторук» бажурун аргылап көртүрүп жүрдү. 1985 чылда октябры 11-де үгүс «Кызыл районун» «Тере-Хөл» советтук экономикалык бажыгдар база Тере-Хөл суурун социал жөүгүдөзүн дүргөдиз дугайлыг» СӨКП Тыва обкому биле Тыва АССР-нин Министрлер Чөүдөлинин, республиканың өч үстүк органдарыг дикта-

лыг «Тыва авторук» бажурун аргылап дугаалашып күөстөйлүг турар. Оч док күөсүлдөзүн диктаалаг ажилгач органдар чөдип алыг дескен. «Тере-Хөл» советтук чолачылары «ГАЗ-53» маркалыг машиналар-биле чүктү сөөртүп бодурунун чижээк октук нийжисер Д. Шырпар чүтү даан. Чолачыг Олес Ортук оол Кызыл—Күнгүртүт аргылап «Уралдар» машиналар турда. «ГАЗ»-тыг ажил 6-7 км тал Кызыл айма, солар сөөртүп турганын чугаалаг. Бир өөс орутуу кылып, советтук ажилгач кезектер тургалаг «Уралдар» оргунга «ГАЗ»-тыг, чүктү сөөртүп, ГАЗ-тыг транспорт чарыгаларыг орачкы эвжүзүр, «ГАЗ»-тарын чүктү кезектери-биле советтук тарым хандырып турар богай. Шаң кылып «Тере-Хөл» советтук «чулук чия» тургала Кызылда АТБ-нин, аянувдуг ругуөсүн «аспаандаг» ажилгач адырдып, орундарыг аяккыты-биле ажилгаг болур. Шаңгыр-оол СУВАН (Бистик көрр.)

Ламааты кичи бүрүзүмү, эч
матангы албын чердеринин,
организмацияларын удурутку-
ларинин эрге-доолду дугайын-
да билигдерин билигери чуту-
ла болуп тувар. Чартык чыл
дугузунда 7 кичини ажилын-
дан шын эмес хостасын дүшүн

Макар Монгушевич Мандаржап, СЭПК райкомуну пропаганда болган агитация кидизинин эргедекчиси:

—СЭПК-нин XIX Бүгү-эпел конференцияны эрге-доолду дугайдыга резолюцияны баса түзүп атып болбай. Эгерде

хоюулу хажымшикыныры-биле демиселд улам чынгилден-
терде, коллективтерде бирги ууртукчуларыни ролжон кун-
теадирип, ол чутула ажалга хей-нинтини калбаа-биле кини-
риштеририни ут чутула деп корген. Эрге-хоюулу камгалдаа-
организманы ууртукчуларыни устуна чутуагары кол нут-
рузууда корреспондентилерини айтыргыларынга харымаа-
богана.

Кодур-оол ОЮН.
(Алшурчун, хоюлу)

Кодур-оол ОЮН
(«Шынык» көрө)

АТЕИСТИК КИЖИЗИДГЕНИНЧҮГУЛА АЙТЫРЫГЛАРЫ

Атеисттик ажилдарның арга-хевирлерін үсін байдальына таарыштыр әде тургузар дээрш партия, совет органныр, күш-ажылчы коллективтер, уран чүүлүн болгаш культураның ажилдакчылары, башкылар коллективтер болгаш хей-ниити организациялары бир деминг ажилдаар сорулгалыг. СЭКП-ниң Төп Комитетиниң февраль (1988 ч.) Пленумунун доктаалында атеисттик кижизидилге ажилдарын, патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгени күштөлдирерин онзаалай айткан. Идеология ажилдаа эде тургустунуушкун дээрге-ле атеисттик ажил-чоруудалга эде тургустунуушкуну чорудар дээрш ол. Ынчангаш чо чугула ажилды бедик деннеге тургузарынын айтыргылары хей, ону шийт-пирээриниң оруктары база янзы-бүрү.

Бистин республикада атеисттик ажилдар сөөлүг үеде шору шуудай берген-даа болза,

чогуур деннеге четпейн турар. Оон бир чылдагааны — атеисттик ажилчы кичээниңиң кошкак салып келгенин-те болгаш ол ажилдын арга-хевирлерин хандыр билбейн турарымыста. Ынчангаш атеисттик кижизидилге ажилдарынын чугула айтыргыларын чугаалажып көөрү-биле «Төгериң Столду» СЭКП обкомунун пропаганда болгаш агитация кидизинин чанында атеисттик ажил чорудар чөвүлөд болгаш «Шын» солунунун редакциясы кады эртинер.

Тываның эртем-шинчиле институтунун эртем ажилдакчылары, республиканың эртем-методиктик төптүн ажилдакчылары, журналистер, атеисттик ажил чорудар чөвүлөд кижигүнери аңаа киришкен. «Төгериң Столду» ол чөвүлөдлүк даргазы Ш. Д. Куулар удуруп эрттирген.

түмөк өөредилге черлеринге, Чүгүлдээ мурунда ол ажилды организациястар кадрлар херек. СЭКП обкомунун чанында марксизм-ленинизмнн кижээки университетинге чогуу-на ыңдыг кадрлар белеткээр атеизм факультетин тургузар деп дынанаа мен. Бир эвес ол беша боттаны бээр болза, ажилда дымка догум болур. Оон ыңдыг, бо ажилды арга-хевирлерин өөренип алыр сорулга-биле арга-дуржулга солгунуушкуну семинарларын эртирер турар болза эки.

Ю. Л. Аранчин: — Москва университетинге чоп өөредилге болбас деп. Ону бистин ажилдакчымыс Эфентиева дооскан болгай.

Ш. Д. Куулар: — Ал атеисттик ажилды идеология хандырдылганын дугайында айтканын чугаалайса чүд?

Ю. Л. Аранчин: — Чанчылдарга эгелээр-дир. Эртем-методиктик төптүн чорудар турар ажилдарын нестердеп, таралдыр ажитыг деп болдур мен. Чүд дээрге олар таа чанчылдарын нестердеп, чонун чангай чанчылдарын база үени байдальында таарыштыр ажилда билер кылдыр сүмө бээр тускай организация-дир.

Д. А. Монгуш: — Култура министрствозунун эртем-методиктик төптүн кидиз эргелекчи, улусту чогаалдыганын айтыргыларын харымал турар:

— Бистин организация национал чанчылдарга үндөлдөп, чаа байырдаларын болгаш булалдарын эртериниң дугайында сүмелерин бижир, оларын көндөткөш, республиканын култура одагарынын ажилдына дуза кылдыр чорудуп берир турар. Арга шил-сөс кудалар, малчынарга йөр-рөлдөр, шериге үдөлө, паспорту тилымшикни дээр оон-даа өскө. Чамдык черлерде бистин ажилда кылган сүмелериниң боттарында таарыштыр бичиң эде кылган, чогаалдык үе-биле ажилдап турар. Улусту чогаалдыганын янзы-бүр хевирлерин: улустун ырларын күөдөдир, национал уран чүд херекселдерин ой-наары база-ла эки чанчыл.

О. И. Запиргаева: — Култура министрствозунун эртем-методиктик төптүн улут методдизин: — Дадар Архивованын бодалына улаштыр эки туранин сонугуал клубтарынын ажилы чугаалаар болай-дыр мен. Улут-Хем районда ыңдыг каттыгшыкчыларны ажилы со-

лук. Чамдык черлерде темалыг кескээлери эртерип, улусту университеттерин, атеисттер клубу тургузуп турар. Ынчангаш өскө эштерин чугаалап турары шы. Бистин ажилдымыс ам-даа бир деминг эвес, бот-боттарымыс билдиристип бис.

Д. А. Монгуш: — Менде ыңдыг саяал бар. Атеисттик ажил чорудар координация-лүштүргө кылдыр организация тургуса чүд? Ынчалгаш, булалдар кылдыр комиссарлар чангыла тургуса чүдүлдү деп саяал мен. Чүд дээрге Украина чораша, ол черлерде бо ажилды арга-дуржулга хандыр алгаш көөргө, чер бүтүл-өйлө ыңдыг комиссарлар ажилдап турарын көрдүм.

Ш. Д. Куулар: — Атеисттик ажилда координация бээр организация бар. Ол дээрге СЭКП обкомунун пропаганда болгаш агитация кидизинин чангыла тургустунан атеисттик ажил чорудар чөвүлөд ол. Ындыг чөвүлөдлөр СЭКП хооромунун, райкомнарнын чангыла база тургустунуушкун. Оларын кол-ла сорулгалы атеисттик пропаганданы чорутушса, болуна районда ол ажилды башкарып болур. Ынча айтыргы өөренип көөрү чугула, Мен болаарымга, ону шийт-пирээриниң аргалары бар. Район төптөниң, көдө Совет чангыла хей-ниитиниң күж-биле янзы-бүр булалдар кылдыр комиссарын өскөртөп айтканын маанайы тургузуп алар болза, ол ажил-херекке ажитыг болуру чугаажык.

О. М. Эфентиева: — Эртем-методиктик институтунун эртем ажилдакчымыс:

— Булалдар дугайын чугаалап турган, совет социализм булалдарымыс, байырдал-дырмыс улуту болбас бис. Шажын-чүдүлгени булалдары удуз чедикшиңиң тургузуп болур чар чангыс дээрш, херек кырында көрүштүр булалдарымыс ол. Ынчангаш ол булалдарын кончут чараштыр, эки дөштүң организация кылдыр керек. Сөөлүг үеде ыңдыг булалдар болгаш байырдалдар көңүс чиккен, харин-даа ону кырында сестир чүдө деп аларган бис. Моон мурунда арга-ларын, эрге-у-жал-биле холбашкан шийт эвес булалдарын болуп турганын, ол ам чавырды хон берген чадаас. Ынчалгаш-даа булал-ла ажил-херекке бер-диген телептик күш-ажылды кижилер, удурукчулар, кол-

лективтер бар-ла болгай. Кижиниң ат-алдары — оон ажил-херекке. Ынчангаш күш-ажылчы булалдарын күштөлдирер, а ыңдыг сүмелер эртем-методиктик төптө беша чок-тур.

Социология эртем-шинчиле ажилдарына хамаарыштыр каш сөс чугаалаар болдур. Район, хоорай, суур, күш-ажылчы коллектив бирүңгө ыңдыг ажилды чорудар болза, ыңдыг чүдүлгени ол черлерде байдальы хандыр билер ол болур. Чокта чаа Кызылдың бир заводунга ыңдыг хевирлиг шинчилелди кылган мен. Артында чүдө дээрш эртемниң ажилдакчылар ортузунга «Шажын-чүдүлге ажитыг бө эзы ажит чок бе?» деп айтыргы оларын чартык кезин дорт харын берип шыдааган. Оонун болаарга, эртемге үндөлдөткөш атеисттик үзөл-болал ам-даа толдартымнаа-дыр. Бир эвес ыңдыг айтыргы аңаа бөдүүн чон ортузунга салыр болза, каадыг харын ап болуруд?

Ш. Д. Куулар: — Ынчангаш харын атеисттик ажилды чүдө чүдүлгениг кижилерге хамаарыштыр эвес, харын чүдүлгө чок улустар ортузунга эне-идеология чорудар деп партиянын салым турар сорулгал ол-ла болгай. Амгы чүдүлгениг кижилер дээрге-ле хей кезинде совет үеде төрүтүңген, Совет күрүшениң эрге-хоолдузунга дүштүр кижизиткен кижилер-дир. Ынчангаш ыңдыг чайгыдак хамаатыларын булал атеисттик кижилер болуп кылдыр сурталдаары эи чугула сорулга болуп турар ужуру ыңа.

М. Х. Манжалов: — Төгү эртемниңиң кандидаты, төгү публиканың «Билги» нитилел-иниң баштаар чериниң дарга-мыс:

— Атеисттик пропагандага лекция, беседа дээр ыңдыг ажил-даа база бир кол черин эдээр. В. И. Ленин мында дээрш болгай: «Атеисттик ажилды кончут оварычылдыг, чүдө пропагандалыг болгаш чыры-дымшикниң дулазы-биле чорудар». Ынчангаш «Билги» нитилелиниң лекторларын аразында атеисттик теманы шийт алган, чон ортузунга агитация кылдыр чоруп лекторлар база бар. Оларын чамдыктар мында, бөгүгү чугаала кырып орлар. Нитили-биле атеисттик пропагандага лекцияны он ажит кижиге кончут турар, оларын нитилиде 5 хил лектор доктаалы номчул келген. Ол кончут эвээрш. Лек-

торларын саям көвүдөдир дээр ажилдары, оларын тус-кай өөредир, лекцияларын хей-биле орус, тыва дылдарга белеткээр бисте негестиниң кай-ла саям, оларын тематика беша кызым болгай. Оон-биле чергелештир солунар аршынардыг кончут эвээрш ма-териалдар үндүрүп турар-дыр бис. Кижиге бүрүз болушун теманын айтыргыларынга хамаарышкан материалдарын бижип турар болза, чер-черде бистин атеисттериниң оон хейиң билер алыр болгай.

Айтыр: — Атеисттик кижизидилге партияны удурулга чокта ажил шуудаас. Партия организацияларын ол ажилды канчаар башкарып турары?

Ш. Д. Куулар: — Атеисттик ажилда партияны удурулга дээрге-ле ол шуудаа ажилдап турар организацияларын ажилдыг айлал башкарып-дир. Ындыг организациялар партия райкомнарнын чангыла тургустынын үстүндө чугаалады. Оларын кол-ла сорулгалы башкарып чорукту болдурбас, өскө организацияны, ажилы-биле каттапашкын, өттүңүшкүн, лемейлешкө чорукту чайладыр, чаа ажитыг чүдүлгени нестердеп болур. Партияны удурулганын чамдыктарын деген база чугаалаймыс. Ынчалгаш-даа ыңдыг кол чүдүлгени айтп каайн. Ол дээрге — лаанашкан, кадарлар белеткел, кылдыганын чүдүлгени азы кылды ажилдарын чарал адынарды, анализдээр, түнел үндүрер-дир.

Партияны удурулганын дээрш чүдө дөштүң, каа-чаар дөштүң көрүп болуруд? Бирээле, идеология ажилын нити байдальында. Чүд дээрге атеисттик ажил оон бир кезин болгай. Ынчалгаш, идеология ажилын бүтүлө улаанымшык-нары-биле ол ажилдаа сыйып харылдааында. Уште, тус черлерде шажын-чүдүлгени турар байдальында. Болушун чериле байдальы чедир үдөлө-вөс, бот-оожурган-даа олар чорукту кааган-даа болдурбас херек.

Политиктик, эрге-хоолу, атеисттик болгаш мөүшүмнар кижизидилгениң идеология, политиксаалыг ажилдар системаныңа нагыс ала тулаш харылдааы болурун база каттап айтп каайн. Ону чедип алыр деп болдур болушун амыралар, ажилды чонуну дестер-биле ол ажилды хол-бал чорудар аңаа бис. Чогум-на ыңдыг негестел партия бөгүгү бистерден салым турар.

Ш. Д. Куулар — СЭКП-ниң XXVII съездин бистин чүтү-вустун социал-экономикаг хажыгудалыг дүрдөдир, совет нитилелдег бүгү талазын-га эде тургустунуушкуну чорударынын эржек чугулазын айткан болгаш ону чедип алыргыны оруктарын тодараткан. Эде тургустунуушкунун идеология хандырдылганын сорулгаларын СЭКП Төп Комитетиниң февраль (1988 ч.) Пленумунга айткан болгай. Партиянын салган сорулгаларын амыралга боттардыр дээрш СЭКП райкомнарнын чангыла атеисттик пропаганда ажилдарын чон ортузунга чорудар чөвүлөдлөргө тургуска. Ол чөвүлөдлөр ам боттарынын дөстөдиринде атеисттик ажилдарын чорудуп эгелер берген. Ынчалгаш-даа ол ажилды партия, совет органныр ам-даа чедир херекке албайн, «Бисте чүдүлгениг кижилер чок дээр хевирлерге электен алып, бот-оожурган-даа кирип турар апарган. Херек кырында байдал каныгыла? Ынчаар бот-оожурган олар барындаа бар бе?

Ю. С. Липкевич — атеисттик чөвүлөдлөргө кижигү: — Мен болаарымга, ыңдыг оожурган-даа кирип ам-даа эск. Конституцияда кижилерин хостуг эргелерин, оон нитиле чүдүр-чүдүлгени, атеисттик ажил чорударын айткан болгай. Амгы ажит-чарыг болгаш демократияны улам кал-бартып турар үеде бо айтыр кидир айтыргыларын бирээни чар чыдар. Чүд дээрге дис-социал, бодалдар ам чүдө социал-экономикаг, политик-тик адырларга эвес, ол мш-каш шажын-чүдүлгени болгаш атеизмге хамаарыштыр база чоруп турар апарган. Сөөлүг үеде массалыг информация чеп-стериниң дындалыг турары-биле алмга, шажын-чүдүлгө-де үсүн айтп биле өскө-рүлгөдөгөн аңдыл, чүдүлгениң чаа хевирлерин тыгарып орал-дын турар бөлүктөниң тыттып турарын эскербес ар-выс чок. Бөксүр чугаалаарга, чүдүлгениң улус-чонун адыр-дып алыр оожургай берген деп болур.

Каш чикеткен көргүдөй, Чүртүк чоңуң, 25 хуузу кидим-бир чүдүлгени, салым турар. Бөгүгү бүгү чуртта 15036 чүдүлгө черлер бар, оларын 6794 хирези ажилдап турар. Ол саям чүрү көрү-дүгү туралы дээр хууу-хит бөдүнүң салдарын улам күш-

тедирип болур аргалыг апар чыдар, харын-лаа моон сон-гаар ол улам көвүдээр чада-вас. 1985 чылдын апрельден эгелээш, шажын-чүдүлгени күсүл-биле 138 чүдүлгө ба-жынарнын септеп дээрш, эде кылган ыңкыле немей тут-кан. Ол үениң дүргүдө 173 чүдүлгө каттыгшыкчыларын кизе-дангыга кирген. Ынчангаш социализм үезинде шажын-чү-дүлгө ала-чайгар-ла чизе бээр деп моон мурунда үндү-рүп турган теоретиктик бодал-дарын ам үндөш чок апар чыдары наден-дир. Ам сорул-га — атеисттик болгаш интер-национал кижизидилгениң эде тургустунуушкуну оруу-биле чорудар болур.

А. Д. Аран: — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлөдлөргө чангыла шажын-чүдүлгө херектери-нин талазы-биле чөвүлөдлөй Тыва АССР-де төлөк:

— Юрий Степановичниң чугаалыг улаштыр бистин республикада байдалды немер каар болады. Бисте байдал чаа ыңдыг кончут эки эвес. Республиккада чүдүлгениң дөрт аңы хевирлер бар дээрш эки билер салар. Оларын хей кезин бүртүктөгөн-даа бол-за, ың-чаныс өлүктөр да-даа ону кылдындаа ол-ла турар. Дүвүрениң байлаа чүдөл дээрге, бичиң урууларын дээрш аңы чүдүлгө бажымын-га мөргүгү кылдырып ап турар, ың-чаныс аңыга барып, чүдүлгө бажымын-га барып, харын-даа төлөп турар адыр-дын. Бир ыңдыг студент тыва уруун арай деп сокоткан бис. Оон-биле хандыр бөсө-лал-жыныс сойда, ол ыңдыг чүдө кылбайт берген. Чүдүл-гениң улустун барык 90 хуузу улут намыздыг кижилер, Чамдык райоонда хамаарышкын нестереп турар апарганын чер-чөс активчилер, көдө Советтер дындалыг турар. Олар-га удуз дээрш пропаганда ажилдарын чорудар чугула болуп турар. Ону районнарда тургустунан чөвүлөдлөр чо-руулар ужурут.

Ю. Л. Аранчин: — Төгү эртемниңиң доктору, ТДТЭШ-ниң директору:

— Ийет, бир-түз атеисттик ажилдар республикага чо-руттулар чүс болганда, бис-тин байдальымын хандыр чугаалажып көрүлгениң. Сөө-лүг үеде бо айтыргы, шынал-ла, кудүртүчүп турар апар-ган. Аңаа хамаарыштыр партия, совет органныр база аңаа олу-рдыг, чогуур организациялар да-мчыштыр ажилды кылп

чорудуп турар. Эртемниң бол-гаш культураның ажилдакчы-лары бо талазы-биле чогуур ажилды кылган. Чүгүлдээ мурунда чонун чаагай чан-чылдарын дигерш херек Аңаа улусту байырдалдар база ха-мааржыр. Оон эки талазын ап, утка-шынарын амыг үеде дүш-түр чорудары эржек чугула. Оон сорулгалы чүд дээрге хей-хей кижилерин атеисттик кижизидилге хараа турары. Биске бир эртемден, этнограф кижиге чораша, оон бодалы-биле алмга, төгүтүн болгаш культу-раның херекчи кидир Чаданаа хууузын каттап тур-гуса чүд деп айтыргыны-даа тургузуп турду. Черле ыңаш культураның тураскаалдарын шажын-чүдүлгө талазынче эвес, а чонуну культура, уран чүдүлгө база бир хе-речин, чонуну уран таланты-ын кылдыр атеисттик ажилды ажилдары чугула. Оон ийи бир чугула чүс социология ажил чорудар болза, атеисттик ажилды кылдырып кончот ажитыг. Ону нити күш-биле чорудар. Бистин ажилдак-чымыс чангыс О. М. Эфентие-ва ону кылп четтирбес. Ын-чангаш атеисттик ажил чорудуп турар бүгү организацияларын күжү каттыштыр чугула.

Ш. Д. Куулар: — Кандыг-бир ажилды чорударда оон улаанымшыкны билп алмыр ажитыг. Атеисттик ажил ийи улаанымшыктың. Бирээле, кижилерин амырал-чүрт-талгайып, аажы-чачылдарын дөштүрүп, ийле, про-паганда дамыштыр кижизидил-ге ажилды чорудар. Башкы бир улаанымшыкның ай-тыргыларын чугаалажып кө-рүлгөдөгөн.

Ю. С. Липкевич: — Илеп-кейлиг амыралчы тур-гаш, күш-ажылчы коллек-тивтиң чанчылдары атеисттик кижизидилгеге кончут салдар-га, Бистин республиканын чамдык ажил-адырларда чүдүлгениң-даа кижилер бар. Ынчалгаш-даа олар чүдүлгө үс кээрге чүдүлгени башка (колдуула суббота, воскре-сенье) аңаа үеде ак секнда-дыг ажилдакчылар. Антон Дартаевниң чүдүлгениң улустун хей кезин улут намыздыг кижилер деп чугаалады. Ол ший. Дика хей пейсонерст, моон мурунда ажилдап чо-рана бугурулгениң азым-рылган, булалар социал улаан-сарым негестелди хандырар дээрш ыңдыг черлерге барып эгелээр. Ынчангаш чаксаан-зыргай чоруктан улут-даа,

бичиң-даа намыздыг кижилерин адырып алдыр, оларын илеп-кейлиг амыралчы тургаш кижилер эржек чугула.

А. Д. Аран: — Ол чөп. Чамдык райооннарда хамаар, дамаай берген улустарын көөргө база ыңдыг-дыр. Моон мурунда аңаа ажилдап чораша, а пен-сиялап үнөш, ол орукче кире берген, ыңдыг-мында чаала-ларга кирип берген турар. Ындыг кижилер-биле ажилды чорудары черле шы.

К. А. Бичелдей: — дм эр-темниңиң кандидаты, эртем-шинчиле институтунун улут эртем ажилдакчымыс:

— Анык-даа намыздыг улустар хамаай бээр-аңы кандыг-бир чүдүлгениң бөдүктөргө салдарына алыштыр таарыла-галар тургузулган болуру ийи.

А. Д. Аран: — Ийе, ыңдыг та-варыглар тургулаан. Бистин шажын-чүдүлгө талазы-биле хоолду-дүрүм сагырынын кушкуннар чангыла тускай комиссарларын ыңдыг факти-ларга удуз дарыг хемчегерин ап турар.

Ш. Д. Куулар: — Ол кан-дыг хемчегер боор, кижилер-ниң шажына чүдүр-чүдүл-генин хостугуна холгаарай бербес бе?

А. Д. Аран: — Чок! Ол кижилерин хостуг эргелеринге көңүс дегбес, бис колдуула-даа профилатика ажилын чо-рудуп турар бис.

Айтыр: — Кандыг-бир ад-министративтик хемчег көрү-дүр эрге бар бе?

А. Д. Аран: — Ындыг хем-чегин чүдө административтик комиссарлар көрүдүп болур. Олар беша каадыг-бир (шажын-чүдүлгө-даа, эрге-аңы-га-даа органнырда) хоол-ду-дүрүм көрүдүлгениң алыг хамаарышкын кылп турар болза, 50 рубль чедир торгап болур. Оон өскө кандыг-даа хемчег чок. Ону беша эргасок ший факт-барымдаалыг болган таарылаады кылп.

К. А. Бичелдей: — Күш-ажылчы коллективтерге ону чорудары мында хей-ниити организацияларын чогаалдык-чы ажилдап хамааржыр. Ынчангаш кадарларын ролон бөгүгү чугаалыска онзаалап ачылаа чугула. Чүд дээрш шажын-чүдүлгө болгаш атеизм талазы-биле тусай мержеил-дик кижилер кончут эвээрш. Бистин институту шийт-пирээр ажилдарын кылп турар анык эртем ажилдакчылар бар. Ынчалгаш-даа кахлардыр биске кааза-даа херек эки-са-дык, школа, дээр болгаш ор-

«Төгериң Столду» кижизидилге аңаа болган чугаа-ны ажитыгы, бир эвес бо ажилды чорудуп турар ажитыгылар ол аныгыт болза, ону моон сонгаар ыңдыг нити кылдыр эвес, а тема, айтыргы аажы-биле чорудуп болурун дугурушкан. Нандыг тема дээрш номчунчулар, антикчилер сүмелер болур. Атеисттик кижизидилге хамаарыштыр баштайгы «Төгериң Столду» кижизидилге дараазыда сүмелерин киген:

1. Координация чөвүлөдлөргө составин чаартып. Алаа илеп-кейлиг, ол ажил-биле дөрт хол-башкан кижилерин кижир. Ажылга илепкей чок «уңду-лү» кижигүнерин оон хос-таар.

2. Байыргай чорукту болдурбас. Атеисттик кижизидилге комплекслиг ажилдарын хейиң-биле чорудар ажитыг.

3. Кадрлар белеткелчиге кижизидилге хандыр ажитыг. Херек апарган оон бар. Оон чааш айттарын айтырп кээр кижиге чок.

Айттарын мында-хааа Кызыл-Мажалыктың эт комбинатыныг мад дужаар кижилер мунар.

Чайгы үеде малчынар ырак-кы тайгаларга кечер. Ынар машина чептес. Даргалар, ма-дык тускай эртемчилер ло-вар барып чылдагыны база аңаа. Алаа чоруп турган, чүк малчыларын кижизидилге шийте чаалам-биле кады чоруп чоруп тускай эртемчил-лерин хейиң көрдү. Бир эртем машина-трактор гаражыга баргаш, чолачыларын тура-дыгга база олуртушум. Орук-чарын берге содооста бүгү ав-томашиналарын кезиң ыңаа рейстер барын шыдаас, чам-дык үрелген, септээр артык кесектер, дугулар тындалыг турар дээрш кол инженер Па-вля Мит-оолович Хертек чу-

Кол кичээниң совет, соци-ализм-булалдарга улааным-шкын оон патриотчу, интерна-ционал улаанымшыкны оон кичээниң салыр. Ынча-лы күш-ажылчы булалдар болгаш булалдар, кичил жид-аңымын адырлар байыр-далдарын эрттирернн «Кижизидилге» ажитыгы.

5. Мурунчы арга-дуржу-галын нестердеп. Методиктик сүмелерин таралдыр. Эртем-методиктик төптүн ажилды кыл-ган эрге-сүмелерин бүтүдө херек кылдыр нестердеп, та-ратырыгга дуулар.

Атеисттик кижизидилгениң чу-гула айтыргыларын амыг улам көскүдү-биле илереп ту-рар апарган. Бир-ле дугаары-да, ол кижиниң амырал-чүрт-талганын хевирлерден хамаар-жыр деп үстүлө айттымыс. Ынчангаш СЭКП-ниң XIX Бүгү-жылда, конференциянын «Идеология ажилын харыл-даа болгаш булалдар, кичил жид-аңымын адырлар байыр-далдарын эрттирернн «Кижизидилге» ажитыгы.

Низ септен даапар четтин ажилы мурунда чоруп оор. Олар идикти дааарын 30 хуу, а септен-септириниң пла-нын 17 хуу ажырган. Даш-тыры болгаш иштики тептер дааара болгаш баш таары-чылары планын 100 хуууа өрү күтүстөйнер.

Суурларда комплекстик хуууу алышкын пунктла-ры ажилдап турган, чедип алыр сорулгалы салым турар. Байкара БАГЫТ-ООЛ.

СПЕЦИАЛИСТЕР АЫТТАН МУНЗУН

«Шын» солунун аршына-рында чылгы мэдды өстүрер, оон ажимын көөр, албай чо-рук кылп, ажилда мунар дугайында бижикчилерин са-надарын бүрүн-биле чүдү-дугулу дестик чүдүлгениг кижилерин бирээни мен.

Бригадалар бот-орулга-ча-рылгалар аргаларыг шийт-келгенде, чылгыны өстүрүп, тергелер, шанактар ажилын айттарын көвүдөдир кончут чугула. Амыралдар, шынал-ла, чыгар негес келген. Чылгы малчынын ажилы, эрге-ле улуту каапанчысы, ажилда бижиз-яныс хомаданчыг. Суурууш-тук бажынарнын шижин 30—40 айттар-биле шынак-тергеге өр, херектен он тай-галды өөрткөниң дындалыг мен. Мен бичимде малчын аям, ыңаа тайгаларда айт, шары-биле көжө бээр турган. Ол тайганың малга таарым.

АРТЫК ЧАРЫГАЛАДЫ БОЛДУРБАС

Бирээни Баган Ленчазың Чүжүт-биле чугаалажып орум-да, ыңдыг айтыргы салган: —Бо шажын улут, биче дөргөлөр, тускай эртемчил-лер айт мунам эдеп чүсө бо. Ону канчаар таймырлардык?

Харымал бар чорумда, үсө киргеш, мында диди: —Ам ажилды алганым-ыста-дыр ийи. Хоонун чүвү чугаалаар бо-дорушкунуң, бугагаларды, парком секретарын, кааза Со-вет кушкунун, профалекс комитетиниң даргаларын, аг-топарктын инженер-техниктик ажилдакчыларын саяваска, мал эчилерин, зоотехниктер, бригадирлар болуп ажилдап турар 11 кижиге бар. Олар ырак-чоок малчынарды машина чо-мда барбас. Шаяндаа бээр суур-га шалымныг айт кадарчымы турган: Ам мыда Юрий Байыр-

